

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземної філології
Філологічний факультет

МОВА І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Колективна монографія
за матеріалами Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Полтава,
14 травня 2020 року

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

УДК 81 : 008 : 316.74
М 74

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавської державної аграрної академії
(протокол № 16 від 28 травня 2020 року)*

Рецензенти:

К. Мізін, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету імені Григорія Сковороди в Переяславі;

М. Навальна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри документознавства Університету імені Григорія Сковороди в Переяславі;

Н. Сайко, доктор педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика :
колективна монографія / за наук. редакцією Н. Сизоненко.
Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 256 с.

ISBN 978-617-7910-30-4

У колективній монографії висвітлено актуальні проблеми репрезентації національно-мовної картини світу; лінгвокультурологічного, лінгвокогнітивного, етнолінгвістичного, соціокультурного та психологічного аспектів міжкультурної комунікації; теорії і практики перекладу як засобу міжкультурної комунікації; методики викладання та організації навчального процесу в контексті міжкультурного спілкування.

Для науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, докторантів, здобувачів вищої освіти ступенів вищої освіти бакалавр, магістр.

*За науковий зміст і якість поданих матеріалів, наведені факти
відповідають автори, а також наукові керівники (для аспірантів).*

ISBN 978-617-7910-30-4

© Автори статей, 2020
© Видавництво Ліра-К, 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	6
----------------	---

Вступне слово ректора Полтавської державної аграрної академії, професора Аранчій Валентини Іванівни	7
---	---

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНО-МОВНІ КАРТИНИ СВІТУ: ВЕРБАЛЬНА І НЕВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ

Воловик Л. Структурно-семантичні особливості префіксальних дієслів в економічному тексті.....	9
---	---

Воскобойник В. Особливості дієслівної префіксації в сучасній англомовній економічній терміносистемі.....	19
--	----

Дедухо А., Шаравара Т. Лінгвопрагматичні особливості перформативного акту співчуття (на матеріалі української мови).....	27
--	----

Денисовець І. Народна мова як джерело формування словотвірних термінів в українській дериватології.....	34
---	----

Ільченко І., Ткаченко Н. Антропоніми як вияв національно-мовної картини світу в романі А. Чайковського «Козацька помста».....	42
---	----

Костенко В. Диференціація жанрів сірої літератури в англомовному професійному дискурсі стоматології.....	50
--	----

Красота О. Омонімія як специфічне мовне явище.....	57
---	----

Кумейко Т. Класифікаційні показники підгрупи дієслів «Передавання інформації».....	63
--	----

Мокляк О. Актуальні тенденції використання афектонімів у розмовному мовленні.....	71
---	----

Сизоненко Н. Структурна організація та семантика власне дієслів мовлення, які уводять слова автора (на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад»).....	80
--	----

Сухачова Н. Scientific concept in dimension of conceptual picture of the world.....	90
---	----

Тагільцева Я. Структурно-семантичні та граматичні особливості текстів англомовної банерної реклами.....	98
---	----

РОЗДІЛ 2. ДІАЛОГ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУР: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ, ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ТА ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Балацька О. Peculiarities of hedging in critical remarks in English research articles in sociology.....	106
---	-----

особливостями: стриманістю, характерною для маскуліної комунікації, та емоційністю фемінного мовлення. Перспективи подальшого вивчення проблеми вбачаємо в репрезентації українських афектонімів у зіставному аспекті.

Джерела та література

1. Weinrich H. *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Mannheim, Leipzig, Wein, Zürich : Dudenverlag, 1993. 1090 S.
2. Кронгауз М. А. Обращение как способ моделирования коммуникативного пространства. *Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / отв. ред. Н. Д. Арутюнова*. Москва, 1999. С. 124–134.
3. Лобур Н. До характеристики зооморфізмів (на матеріалах української та чеської мов). *Проблеми слов'янознавства*. 1999. Вип. 50. С. 102–106.
4. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : колективна монографія / Т. А. Космеда та ін. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
5. Приходько Г. І. Особливості стратегій мовленнєвої комунікації чоловіків і жінок. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. 2014. № 2. С. 109–111.
6. Зьобро О. Зайка моя, я – твій котик! URL: <http://archive.wz.lviv.ua/articles/88683> (дата звернення: 17.05.2019).

**Наталія Сизоненко, кандидат філологічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія**

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА СЕМАНТИКА ВЛАСНЕ ДІЕСЛІВ МОВЛЕННЯ, ЯКІ УВОДЯТЬ СЛОВА АВТОРА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ НОВЕЛ М. ДОЧИНЦЯ «ХЛІБ І ШОКОЛАД»

У статті на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад» проаналізовано лексико-семантичні підгрупи (ЛСП) власне дієслів мовлення (ВДМ), які уводять слова автора. З'ясовано, що найчисельнішою ЛСП ВДМ є мікрогрупа дієслів повідомлення та передачі інформації з найчастотнішими лексемами казати/говорити/сказати. Друга за чисельністю мікрогрупа – дієслова мовленнєвого спілкування та обміну інформацією із частотним уживанням дієслів питати/запитати/спитати, відповідати. Третя мікрогрупа – дієслова

мовленнєвого впливу з ядерними лексемами пояснити, просити/попросити. За допомогою одиничних уживань ВДМ М. Дочинець відображає як нейтральний процес мовленнєвої діяльності, так і експресивно-оцінні відтінки мовлення персонажа.

Ключові слова: власне дієслова мовлення, лексико-семантична група, лексико-семантична підгрупа, слова автора, семантика.

Nataliia Syzonenko. The structural organization and the semantics of speech verbs that introduce the author's words (based on the novels by M. Dochynets «Bread and Chocolate»

The article deals with analysis of the lexical-semantic subgroup (LSS) of speech verbs (SV) that introduce the author's words based on the novels by M. Dochynets «Bread and Chocolate». It is specified that the most numerous LSS of SV is a microgroup of the verbs of communication and transmission of information with the most frequent lexemes such as казати/говорити/казати. The second largest microgroup is the conversational and information exchange verbs with the frequency use of such verbs as to numati/zanumati/cnumati, відповідати. The third microgroup is the verbs of linguistic manipulation with such nuclear lexemes as пояснити, просити/попросити. With the help of single use of SV, M. Dochynets reflects both the neutral process of speech activity and the expressive-evaluative shades of the character's speech.

Key words: speech verbs, lexical-semantic group, lexical-semantic subgroup, author's words, semantics.

Вступ. У художньому творі як в естетичній цілісності матеріалізується індивідуально-мовна картина світу письменника, його ідіолект (ідіостиль), специфічні особливості якого нині досліджують з погляду лінгвостилістики, лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики, лінгвопоетики тощо.

Помітний інтерес науковці виявляють до семантичних репрезентацій художнього мовлення автора як носія мови в її соціальних, територіальних, професійних та психо-фізіологічних варіантах, адже індивідуальна манера мовлення автора «розлита» у всьому художньому тексті, вербалізована на всіх його рівнях, опрідметнена мовою. До актуальних проблем цього напрямку досліджень належить вивчення особливостей функціонування у художньому тексті різних лексико-семантичних парадигм – синонімічних рядів, семантичних, асоціативних, поняттєвих полів, лексико-семантичних груп (далі – ЛСГ), зокрема дієслів мовлення (далі – ДМ).

У художньому тексті, як правило, поєднано два типи мовлення – авторське та персонажне. Репрезентуюча функція ДМ у словах автора ґрунтовно вивчена українськими та зарубіжними лінгвістами на матеріалі романів Григора та Григорія Тютюнників (Н. Гут), роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко (Н. Торчинська), віршованих «Казок» М. Стельмаха (Н. Торчинська), художньої прози О. Купріна і В. Вересаєва (Ю. Беспалова), оповідань та повістей Є. Замятіна (В. Маясов), творчості Алкі Зеї (О. Мойсієнко), М. Єськова (Є. Черемисина) тощо. До подібних досліджень допоки не залучалася новелістика М. Дочинця, що й зумовлює актуальність розвідки.

Мета дослідження – проаналізувати на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад» [1] структурну організацію ДМ та семантику лексико-семантичної підгрупи власне ДМ у словах автора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чуже мовлення та коментар автора до реплік персонажів (слова автора/авторські слова/авторська ремарка [2, с. 52]) мислиться в сучасній лінгвістичній літературі як поняття комплексне, двоєдине: «Пряма мова – не пристосоване до мовлення автора, точно відтворене чуже висловлення, що здебільшого супроводжується так званими словами автора, які містять інформацію про адресанта прямої мови, іноді і про обставини, джерело фіксації, спосіб такого висловлення» [3, с. 508]. Окрім того, подібно до живого мовлення, у художньому тексті комунікативний процес не обмежується виключно вербальними ресурсами, а супроводжується різноманітною палітрою невербальних засобів спілкування, про які адресат (читач) дізнається зі слів автора. Власне, за допомогою фіксації невербальних проявів комунікативного процесу письменник прагне надати адресатові детальну інформацію про особливості мовленнєвої поведінки комунікантів, їхні соціальні, психологічні ролі тощо.

Ключова роль у словах автора, які уводять пряму мову, належить ЛСГ ДМ. Дієслова, на переконання О. Кубрякової, позначають не тільки певні процеси, дії, стани, але й згорнуті ситуації, «які належать або до опису видів мовленнєвої діяльності, або до опису стану справ, насамперед, до опису міжпредметних зв'язків та відношень» [4, с. 148]. Класифікація дієслів мовлення за семантичним критерієм нині залишається дискусійним питанням

попри солідні напрацювання таких лінгвістів, як Л. Васильєв, Н. Гут, А. Керопян, В. Кодухов, М. Мілих, З. Нічман, Г. Пашковська, Ю. Якуніна. Науковці одностайні лише щодо виокремлення класу дієслів на позначення акту говоріння, решту ж ДМ розподіляють на класи відповідно до застосованих критеріїв та рівня деталізації класифікації.

Дослідження ДМ на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад» здійснювалося у три етапи:

1) шляхом суцільного добору укладено реєстр ДМ, які уводять слова автора;

2) ДМ упорядковано у три лексико-семантичні підгрупи (далі – ЛСП): *власне ДМ (далі – ВДМ)*: сема говоріння виявляється в будь-якому контексті; *узуально-текстові ДМ*: сема говоріння актуалізується в контексті; *оказіонально-текстові ДМ*: сема говоріння як така відсутня [5; 6];

3) проаналізовано структурну організацію та семантику ЛСП ВДМ, які уводять слова автора.

Зв результатами дослідження ВДМ виявлено 256 лексичних фіксацій у різних ви́до-часових формах (дієслова подано в початковій формі, у дужках вказано кількість уживань лексем та кількість уживань лексем з обставинними поширювачами). Структурну організацію цієї ЛСП складають:

1) дієслова повідомлення та передачі інформації (131 фіксація): *казати/говорити/сказати (50+23), мовити/промовити (0+14), вимовити (0+2), розповідати (0+1), повідомити (0+1), виголосити (0+1), звернутися (0+1), приповідати (1+0), говорити (0+1), проректи (0+1), лягнути (1+0), заливати (0+1), шепотіти/шептати/прошепотіти (2+11), промимрити (1+1), торохкотіти/заторохкотіти (1+1), бурчати/буркнути/відбуркнути (5+4), жалітися/пожалітися (1+1), лепетати (0+1), гугнявити (0+2), гугніти/прогугніти (0+2);*

2) дієслова мовленнєвого спілкування та обміну інформацією (87 фіксацій): *питати/запитати/спитати (33+15), допитуватися (0+1), перепитувати (2+1), відповідати (3+10), озватися (1+2), заперечити (1+3), згодитися/згоджуватися (2+0), підтвердити (1+0), виправдовуватися (0+2), ствердити (1+0), повторити (1+2), поцікавитися (0+3), додати (0+1), підказати (1+0), зателефонувати (0+1);*

3) дієслова мовленнєвого впливу (38 фіксацій):
просити/попросити (5+1), *раяти* (2+1), *припросити* (1+0),
розраджувати (1+0), *наказувати* (0+1), *благати* (1+0),
воспитувати (1+0), *повчати* (1+0), *нагадувати* (1+0),
попереджувати (0+1), *втрутитися* (1+0), *запропонувати* (0+2),
інтригувати (0+1), *хвалитися* (0+1), *приохочувати* (1+0),
пояснити (2+8), *шептати* (1+0), *вичавити* (слово) (1+0),
посмішкуватися (1+0), *напучувати* (1+0), *зацитькувати* (1+0).

Наведені вище частотні підрахунки лексичних одиниць дають змогу стверджувати, що М. Дочинець використовує як однослівні ВДМ, так і ВДМ з обставинними поширювачами (адвербаліями), семантична класифікація яких може становити науковий інтерес для подальших досліджень.

Детально зупинимось на семантиці дієслів кожної виокремленої мікрогрупи.

Дієслова повідомлення та передачі інформації. До цієї мікрогрупи відносимо ВДМ зі спільним компонентом у семній структурі – «власне акт говоріння».

До лексем із нейтральним стилістичним забарвленням і частотним уживанням належить лексема *казати* та її видові кореляти – *говорити/сказати*: «Це неподобство – топтати білу дорогу грубими черевиками, – сказала ти і напrawdę сіла розшнуровувати взуття» [1, с. 25], «Прищепи вишню на карельську березу, – кажу з посміхом. – Дуже мені тут бракує вишневого цвіту...» [1, с. 252], «І хриплуватим голосом *говорить*: «На мене смерть глянула... Місяць тому чоловіка поховала, а позавчора син на мотоциклі з моста зірвався. Одиначок мій» [1, с. 224]. Як семантичні еквіваленти використовуються дієслова *мовити/промовити* («висловлювати вголос свої думки; говорити, казати» [7, IV, с. 769] (римськими цифрами позначаємо номеру тому «Словника української мови»)), *розповідати* («повідомляти усно щось про кого-, що-небудь; передавати словами бачене, пережите і т. ін.; оповідати» [7, VIII, с. 772]), *повідомити* («доводити до чийого-небудь відома; сповіщати» [7, VI, с. 669]): «Так і тоді було, – з протяжною багатозначністю *мовив* Касинець. – У Празі» [1, с. 41], «Важливішого немає, – *промовив* він мертвим голосом» [1, с. 100], «Лукаво всміхаючись, покурюючи в рукав, Кундя *розповів* про доньок: «У мене три дівки. Як полум'я. А чина

так і не було. ...» [1, с. 203], «Я з похорону, – врочисто *повідомила*. – З першого свого похорону» [1, с. 244].

Семантика дієслова *говорити* розширюється за рахунок варіювання додаткових характеристик інтегрального значення, наявного в лексемах *вимовити*, *виголосити*, *приповідати*: «Він не підвівся, насупив брови і з гіркотою *вимовив*: «Є одна проблема, брате. Зараз я без готівки. Дай мені якусь роботу» [1, с. 77], «Я читаю твої статті в газетах. Вони мені подобаються. Пишеш чесно. За це тебе поважаю і хочу пригостити, – *виголосив* скоромовкою» [1, с. 76], «Йди, Мишку, йди, купи собі морозиво, – *приповідала* стара» [1, с. 116].

Функціональним еквівалентом дієслова *говорити* є стилістично забарвлена лексема *проректи*, яка надає словам автора відтінку урочистості, поетичності, узгоджується зі стилістичним колоритом художнього контексту: «Давно мені служить, – *прорік* несподівано старець, перехопивши мій уважливий взір. – До мене отцеві Ананію відслужив...» [1, с. 253]. До стилістично маркованих, переважно зі зниженим стилістичним забарвленням, належать лексеми *ляпати* (= ляпати язиком) («говорити щось недоречно, нерозумне» [7, IV, с. 580]) та *заливати* («говорити неправду, вигадувати що-небудь» [7, III, с. 183]): «Як ти підеш на випускні іспити? – перше, що я *ляпнула*, оглушена новою» [1, с. 71], «Я просто ошелешений, – млосно *заливав* я, а пальці вже ковзнули на її живіт, нижче, нижче...» [1, с. 103].

Значну частину дієслів повідомлення та передачі інформації складають ВДМ із семантикою «спосіб здійснення акту говоріння». За допомогою таких ВДМ автор актуалізує низку аспектів, пов'язаних з індивідуальною манерою мовлення персонажів. Серед них можна виокремити:

а) дієслова із семантичним конституентом гучності: *шепотіти/шептати/прошепотіти* («говорити, вимовляти щось дуже тихо, пошепки» [7, XI, с. 441]), *промимрити* («говорити тихо, невиразно; бурмотіти» [7, IV, с. 709]): «А він *шепотів* із заплещеними очима: «Це нічого. Так треба... <> Вона для тебе...» [1, с. 104], «Та ні, дякую. Я не п'ю, – *промимрив* я» [1, с. 76];

б) дієслова із семантичним конституентом темпу мовлення: *торохкотіти/заторохкотіти* («заговорити дуже швидко, скоромовкою» [7, III, с. 357]): «То ви Андрія нашого провідували, – *торохкотіла* господиня» [1, с. 145];

в) дієслова із семантичним конституентом артикуляційних особливостей мовлення: *гугнявити, гугніти/прогугніти* («говорити, співати нерозбірливо, у ніс» [7, II, с. 188]): «Ні-ні, не продам, – *гугнявив* він розсіченою губою і гладив Лескова тремкими покрученими пальцями» [1, с. 47], «Скинув єдвабну тибетейку, що так «кусалася» з кожухом, і сумовито *прогугнів*: «Вам привіт з Магадану, хазяюшко» [1, с. 167]);

г) дієслова із семантичним конституентом емоційності: *бурчати/буркнути/відбуркнути* («докучливо висловлювати своє невдоволення чим-небудь, дорікати комусь» [7, I, с. 262]), *жалітися/пожалітися* («висловлювати невдоволення ким-, чим-небудь; скаржитися» [7, II, с. 504]), *лепетати* («говорити невиразно, невпевнено, з трудом підшукуючи слова» [7, IV, с. 477]), *перекривити* («копіювати чийсь міміку, рухи, манеру говорити і т. ін.; піддражнювати, підсміюватись, показуючи своє негативне, насмішкувате ставлення; передражнювати» [7, VI, с. 206]): «Ти що, роботи голоден, – *буркнув* мій наставник» [1, с. 41], «Мало приніс Миколай, – *пожалівся* я тітці Анні» [1, с. 246], «І крізь сльози *лепече* скоромовкою: «Ваську, я скоро вернуся і ми будемо бавитися. Злізеш? Правда, злізеш?..» [1, с. 212], «Бояться, – *перекривив* водій. – Не хочуть» [1, с. 156].

Дієслова мовленнєвого спілкування та обміну інформацією. До цієї мікрогрупи ВДМ відносимо ті, які характеризують різні аспекти комунікативного процесу, зокрема:

а) дієслова із семантичним конституентом мовленнєвого обміну інформацією: з погляду адресанта – *питати/запитати/спитати* («звертатися до кого-небудь з запитанням, бажаючи дізнатися про щось, з'ясувати що-небудь; ставити питання» [7, VI, с. 367]) та їхні семантичні еквіваленти, які виражають інтенсивність вияву дії, – *допитуватися* («Настійливо розпитуючи, вивідувати щось, дізнаватися про що-небудь» [7, II, с. 371]), *перепитувати* («дуже цікавитися чим-небудь, дізнаватися про когось» [7, VI, с. 249]): «Хто це? – пошепки *спитала* вона» [1, с. 28], «І що як? – вкрадливо поглядаючи, *допитувалася* подруга» [1, с. 28], «Що-що? – *перепитала* дружина» [1, с. 111]; з погляду адресата – *відповідати* («давати комусь відповідь на питання, звертання тощо» [7, I, с. 620]), *шепотіти* (у значенні «передавати чутки, поговори, розмови» [7, XI, с. 441]): «Не верзи дурниць, – *відпові* примирливо» [1, с. 142], «Такий чоловік і на смолавій сироті

помішався, – *шепотіли* по коридорах і по вулицях» [1, с. 51]. Лексему *озватися* автор використовує у двох значеннях: «відповідати на звертання, поклик і т. ін.; відзиватися, відгукуватися» [7, V, с. 498] та «звертатися до кого-небудь з розмовою, запитанням і т. ін.» [7, V, с. 498]: «Та що там, – по-дорослому *озвався* хлопчик. – У нас повен колодязь» [1, с. 24], «Пива хочеш? – *озвався* водій» [1, с. 157];

б) дієслова із семантичним конституентом реакції на певний комунікативний стимул: *заперечити* («Не погоджуватися з ким-, чим-небудь у чомусь, висловлювати протилежну думку або доказ проти чогось» [7, III, с. 250]), *згодитися/згоджуватися* («давати згоду» [7, III, с. 517]), *ствердити* («упевнено висловлювати щонебудь, запевняти в чомусь» [7, IX, с. 673]), *підтвердити* («визнавати, засвідчувати правильність, достовірність, істинність чого-небудь» [7, VI, с. 513]), *виправдовуватися* («доводити свою правоту, невинність» [7, I, с. 459]): «Добре, – *згодився* я» [1, с. 53], «Безсоромне, бо в ньому немає нічого сороміцького – чи то *ствердила*, чи то запитала вона» [1, с. 103], «Ходить, – *підтвердив* учитель. – Але ти не думай чогось такого» [1, с. 214], «Ну... Лев Толстой теж, приміром, не визнавав балет, – кволю *виправдовувався* я» [1, с. 92];

в) дієслова із семантичним конституентом додаткових комунікативних дій: *повторити* («говорити, писати і т. ін. знову, ще раз те ж саме» [7, VI, с. 697]), «проказувати слідом за ким-небудь» [7, VI, с. 697]), *перепитати* («просити кого-небудь повторити щось сказане» [7, VI, с. 249]), «відповідаючи кому-небудь, розмовляючи з кимсь, повторювати поставлене запитання, висловлену думку і т. ін.» [7, VI, с. 249]), *поцікавитися* («виявити цікавість, інтерес, увагу до кого-, чого-небудь» [7, VII, с. 460]), *додати* («говорити або писати на додаток до вже сказаного чи написаного; доповнювати» [7, II, с. 343]), *підказати* («додавати щонебудь до сказаного кимось, кінчати чийсь вислів» [7, VI, с. 432]): «Модільяні, – *повторив* я, поволі набуваючи форми, напинаючи м'язи холодного ловця-спокуителя. – Вам подобається?» [1, с. 102], «Вибирав... – протяжно *повторив* той. – Хтозна, чи я вибирав, чи мене вибирали...» [1, с. 163], «Ніколи? – сердито *перепитав* дідо. – Шукайте інше село» [1, с. 258], «Але про всяк випадок *перепитав*: «Ти справді готовий до цієї комедії? Це настільки важливо для тебе?» [1, с. 100], «А мадам? Вона ще залишається? – *поцікавився*

портє, відмічаючи щось у книзі» [1, с. 143], «Що ти збираєшся робити з грішми? – запитав батько і, не чекаючи відповіді *додав*. – Треба б нам прикупити сіна» [1, с. 189], «Їх звільняють з роботи жони начальників, – *підказав* він» [1, с. 132];

г) дієслова із семантичним конституентом встановлення контакту: *зателефонувати* («повідомити по телефону; телефонувати» [7, III, с. 344]), *звернутися на «ви»*: «*Зателефонувала* на світанку з провінційного санаторію: «Стою в тихій річці, а риби покусують мені ноги, живіт, груди. Плаваю гола» [1, с. 235], «Я не заходив, бо ви писали, – *звернувся на «ви»*. – Боявся завадити» [1, с. 79].

Інколи в одному контексті автор поєднує кілька дієслів мовленнєвого спілкування та обміну інформації, які дають змогу точно передати нюанси ситуації мовлення та психології героїв: «Безсоромне, бо в ньому немає нічого сороміцького, – чи то *ствердила*, чи то *запитала* вона» [1, с. 103], «Що ти збираєшся робити з грішми? – *запитав* батько і, не чекаючи відповіді *додав*. – Треба б нам прикупити сіна» [1, с. 189].

Дієслова мовленнєвого впливу. До цієї мікрогрупи ВДМ належать дієслова прагматичного типу, із семантикою різного ступеня спонукання до виконання дії, регулювання адресантом діяльності співрозмовника:

а) дієслова із семантичним конституентом прохання й пропозиції: стилістично нейтральне *просити/попросити* («звертатися з проханням до кого-небудь, домогатися чогось; спонукати кого-небудь зробити, виконати щось» [7, VIII, с. 283]) та його розмовний варіант *благати* («наполегливо, невідступно, ласкаво просити» [7, I, с. 191]), стилістично нейтральне *запропонувати* («висловити кому-небудь якусь пропозицію, якість побажання з наміром залучити до чогось, запросити взяти участь у чому-небудь [7, III, с. 280]) і його семантичні еквіваленти – діалектне *раяти* («давати кому-небудь пропозицію, вказівку, як діяти в яких-небудь обставинах, допомагати добрим словом у скруті» [7, VIII, с. 429]) та розмовне *припросити* («пропонувати кому-небудь зробити щось, взяти участь у чомусь» [7, III, с. 282]): «Ти, Мишку, поплач, поплач, синку, – *просила* сусідка баба Онція» [1, с. 115], «Злізай! – наказують йому спочатку суворо, а потім лагідніше. Нарешті *благають* – не впала б дитина зі страху» [1, с. 211], «Може, почнемо щось робити?» – нерішуче *запропонував* я»

[1, с. 41], «Густенько сипте, купно, – *раяла* Литвачка» [1, . 240], «Першого ж вечора він витяг із укопаної в землю сулії темного вина і *припросив*: «Цяпнемо на душу крапельину ради познайомства. Другого дитинства – мій син» [1, с. 250];

б) дієслова із семантичним конституентом веління: *наказувати* («вимагати що-небудь» [7, V, с. 99]), *зацитькувати* («припиняти, стримувати прояв чого-небудь» [7, III, с. 396]), *шептати* («чаклуючи, промовляти наговір, приворот» [7, XI, с. 441]), *повчати* («вчити кого-небудь чогось, даючи поради, напучення, пояснюючи, показуючи; напучувати, наставляти» [7, VI, с. 698]), *напучувати* («давати комусь поради, настанови і т. ін.; навчати чого-небудь; повчати, радити» [7, V, с. 167]) та суржикове *воспитувати* (семантичний відповідник *повчати*): «Злізай! – *наказують* йому спочатку суворо, а потім лагідніше. Нарешті благають – не впала б дитина зі страху» [1, с. 211], Хворі в коридорі *зацитькували* відвідувачів: «Тихо, тітка Морія заснула...» [1, с. 9], «Пересипала насіння крізь пальці, дмухала на нього, *шептала*: «Прийми і верни... Дай зарод на рот...» [1, с. 240], «Олекса підіймав чорний, як арматура, палець і *повчав*: «Якщо чоловік приходить до чоловіка, то має щось казати» [1, с. 68], «Бурякові і розмарину, де зустрінеш їх прорість, уклонися, – *напучував* мене. – Вони подовжать і заглядять твоє вікування» [1, с. 250], «Мене єден з дачі, що був партійним начальником, теж *воспитує*: «Мож би в неділю й на службу піти, а не з козами по драчу ходити» [1, с. 204];

в) дієслова із семантичним конституентом примусу: *втрутитися* («брати активну участь у чомусь для припинення чого-небудь, протидіяння чому-небудь і т. ін.» [7, I, с. 777]), *нагадувати* («примушувати згадати про кого-, що-небудь» [7, V, с. 45]), *вичавити (слово)* («примушувати себе або кого-небудь до зовнішнього прояву чогось» [7, I, с. 536]): «Перепрошую, Олексо, – *втрутився* Гафинець, – але Мирон узяв мою онуку Василину» [1, с. 179], «А вірш? – *нагадав* він» [1, с. 34], «Я огледівся довкола, шукаючи себе, нарешті знайшов і змусив *вичавити слово*: «Моя?» [1, с. 117];

г) дієслова із семантичним конституентом емоційного впливу: *розраджувати* («висловлюючи співчуття, заспокоювати, втішати кого-небудь» [7, VIII, с. 787]), *хвалитися* («виявляти, розкривати те, що до цього часу було таємницею, невідомим; відкривати» [7, XI, с. 33]), *посмішкуватися* («підсміюватися, насміхатися з кого-, чого-небудь» [7,

VII, с. 348]): «Дідо *розраджусь*: «Причекай мало, ще не змоглися ми тобі на топанки» [1, с. 256], «Може, ще й монастир побудуємо, – мрійно усміхаючись, *хвалиться* він» [1, с. 233], «Вік мій, – *посмішувався* старець, – ще молоденький, як на наш рід» [1, с. 250];

г) дієслова із семантичним конституентом спонукання до дії: *приохочувати* («викликати бажання зробити, здійснити що-небудь, зайнятися чимсь» [7, VII, с. 696]), *інтригувати* («збуджувати цікавість загадковістю, неясністю, таємничістю; зацікавлювати» [7, IV, с. 41]), *попереджувати* («наперед повідомляти кого-небудь про щось» [7, VII, с. 187]): «Сама причащалася нею і нас *приохочувала*: «Випий, серденько, водиці» [1, с. 254], «Нормальну ціну дам, – *інтригував* я, спостерігаючи, як важко дається йому цей ранок без похмілля» [1, с. 47], «Йшли в сутінках мовчки, лише баба раз у раз *попереджувала* його: «Буде ярочок, обережно», або «Здри, не наткнися на шипшину» [1, с. 157];

д) дієслова із семантичним конституентом аргументування: *пояснити* («розповідаючи про що-небудь, робити його ясным, зрозумілим» [7, VII, с. 496]): «Шурі, – *пояснив* я. – Вони гризуть наші шедеври, бо більше тут гризти нічого» [1, с. 102].

Як і в попередній мікрогрупі ВДМ, М. Дочинець застосовує в одному контексті поєднання кількох ВДМ, зокрема тих, які вказують на особливості здійснення мовленнєвого впливу – від категоричної вимоги до прохання: «Злізай! – *наказують* йому спочатку суворо, а потім лагідніше. Нарешті *благають* – не впала б дитина зі страху» [1, с. 211].

Висновки та перспективи досліджень. Започатковане дослідження на матеріалі збірки новел М. Дочинця «Хліб і шоколад» ДМ, які вводять у текст пряму мову, дало змогу виокремити три ЛСП з ДМ. До структурної організації ЛСП ВДМ увійшло три мікрогрупи, найчисельнішою з яких є дієслова повідомлення та передачі інформації. Найчастотнішою в цій мікрогрупі є лексема *казати/говорити/сказати*, яка має чималу кількість семантичних еквівалентів, зокрема й стилістично маркованих, які різняться відтінками значень. Окрім того, помітне прагнення автора вирізнити мовлення персонажів, акцентувати увагу читача на різноманітних аспектах їхньої індивідуальної вербалізації.

Друга за чисельністю мікрогрупа – дієслова мовленнєвого спілкування та обміну інформацією із частотним уживанням дієслів

питати/запитати/спитати, відповідати та лексем на позначення таких семантичних конститuentів, як реакція на певний комунікативний стимул, додаткові комунікативні дії, установлення контакту.

Третя мікрогрупа ВДМ – дієслова мовленнєвого впливу, які засвідчують різний ступінь вияву інтенсивності впливу суб'єкта комунікації: від тих, які виражають категоричну вимогу і примус, до тих, які виражають семантику поради, спонування, виконання дії в інтересах адресанта/адресата. Ядерними лексемами в цій мікрогрупі є *пояснити, просити/попросити*.

Наявність значної кількості одиничних лексем в усіх ЛСП ВДМ засвідчує, що в арсеналі індивідуального мовостилю М. Дочинця – чимало синонімічних одиниць, які відображають як нейтральний процес мовленнєвої діяльності, так і експресивно-оцінні значення, за допомогою яких письменник характеризує мовлення персонажів.

Перспективу подальших досліджень становить ЛСП узуально-текстових та okazіонально-текстових ДМ, а також сполучуваність ДМ з обставинними словами в межах авторської ремарки до прямої мови.

Джерела та література

1. *Дочинець М. Хліб і шоколад. Новели тонкого литва і холодної чеканки. Мукачево : Карпатська вежа. 2018. 263 с.*
2. *Надич Ю. М. Термінологічна парадигма поняття «слова автора» в сучасному мовознавстві. Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. Острог, 2013. Вип. 36. С. 50–53.*
3. *Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.*
4. *Кубрякова Е. С. Коммуникативная лингвистика и проблемы семантики. Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореза. Москва, 1985. Вип. 252. С. 148.*
5. *Андреева Е. Г. Сопоставительный анализ семантических классов глаголов, вводящих прямую речь (английский и русский языки). Вестник РХГА. Санкт-Петербург, 2015. № 1. С. 362–373.*
6. *Борисович О. В. Семантичні характеристики дієслів мовлення в оглядах серіалів (на матеріалі англomовних онлайн-медіа). Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Київ, 2019. Т. 30 (69). № 2. Ч. 1. С. 64–67.*
7. *Словник української мови : в 11 т. – Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т. I – XI.*